

jakými jsou korporace stavovské v teoriích státu stavovského (v praxi takový stavovský stát dosud nikde dobudován nebyl). Tedy i politické strany přejímají úkol středního článku ústavní výstavby státu, stávající se »předstátními« korporacemi. Jejich vázaní zástupci označováni setrvačně jako poslanci, tlumoch jen vůli těchto korporací.

Budiž závěrem dovoleno autoru těchto řádek vysloviti názor, že potřeba tak zv. středních článků jakožto činitelů ústavních, ať již by těmito články měly býti stavy či strany, se značně přeceňuje. S druhé strany se nedoceňují výhody, které přinesl s sebou pojem centrální moci státu jako takového. Pokud jde o stavy, projevil autor již na jiných místech častěji názor, že potřebám nové doby by bylo plně vyhověno intenzivnějším a plánovitým využitím stavovských elementů ve *státní administrativě*, jak již se v našem státě dosti hojně děje.⁴⁾ Pokud pak jde o politické strany, nelze na tomto v podstatě ideologickém, tedy umělém podkladě budovati pevné korporace bez velikého nebezpečí, jež nazval kdysi Maurois »peněžním feudalismem«. Jest důvodna naděje, že po překonání tvrdých organizačních začátků našeho státu, v nichž bylo nutno co nejvíce soustřeďovat a vázat, se vrátí i politické strany ke svým vlastním úkolům jakožto pomocné organismy moderního parlamentarismu a zřeknou se korporativistické funkce, neboť na tomto poli vždy musily by podlehnouti soutěži sociologicky přirozenějších korporací stavovských. Ostatně dosavadní vývoj politických stran, jenž má být i právně uznán t. zv. registrací stran, jest v základním rozporu s literou československé ústavy, která nezná stát korporativní, nýbrž moderní parlamentarismus po vzoru nedostižné Anglie.

„Nullum crimen, nulla poena sine lege“

Původ a smysl zásady a její význam pro interpretaci.

Dr. Adolf Z w e r g b a u m (Brno)*).

Zásada »Nullum crimen, nulla poena sine lege« jest základním kamenem, na němž je vybudováno dnešní trestní právo téměř všech států. Jak právní věda, tak kriminální politika pokládají, či lépe řečeno pokládaly do nedávna ve všech státech za samozřejmé, že pouze ten smí býti soudem potrestán, kdo spáchal čin, zákonem za trestný prohlášený a to trestem, jenž

⁴⁾ Srovnej zejm. pojednání Stavovské prvky v čl. řádě (revue Řád 1936, č. 6).

*) Předneseno v semináři z práva a řízení trestního prof. Dra Jaroslava Kallaba.

zákonem byl na onen čin stanoven. Tato zásada však platí od doby poměrně nedávné.

Nepochází z doby římské, jak by tomu snad nasvědčovala latinská formulace, neboť v Římě nebyla trestní pravomoc králů, magistrátů a později císařů vázána zákonem, leč v tak zvaných quaestiones, ale i tam byla přípustná analogie. Mimoto zanikly quaestiones v době císařské. Uvedená latinská formulace pochází teprve z 19. století, tedy z doby mladší než zásada sama, a to od *Feuerbacha*, který ji vyslovil těmito slovy: »Nullum crimen, nulla poena sine lege praevia«.

Již anglická Magna charta libertatum obsahuje ve svém 39. článku ustanovení, že je nepřípustné zatčení nebo potrestání svobodného muže »nisi per legale iudicium parium suorum vel per legem terrae«. Toto ustanovení není však pro vývoj naší zásady příliš důležité, jednak proto, že jest dosti nejasně formulováno, jednak proto, že neplatí pro všechny obyvatele. Konečně se nemůže zásada »nullum crimen, nulla poena sine lege« uplatňovati se všemi svými důsledky v anglickém právu, kde vedle psaného Statute Law platí subsidiárně zvykové Common Law, jenž tuto zásadu nezná. A právě trestní právo je z převážné části nepsané Common Law.

Nehledíme-li k poměrům anglickým, pro vývoj na kontinentě méně důležitým, můžeme říci, že zásada »nullum crimen, nulla poena sine lege« pochází z 18. století, z doby osvícenství, filosofie přirozenoprávní a politických snah liberálních. Avšak tato zásada nepochází pouze z doby těchto směrů, ona také z nich vyplývá, jest takřka jejich plodem.

Stanoví ji *Cesare Borsenano di Beccaria* ve svém klasickém spise »O zločinech a trestech«, jenž vyšel r. 1764. Pojednav o smlouvě společenské, praví:¹⁾ »Prvním důsledkem jest, že pouze zákony mohou ukládati tresty na zločiny; tato moc se nemůže nalézt, leč u zákonodárce, který představuje veškerou společnost, jež je spojena mocí zákonodárcovou. Žádný úředník, který je částí společnosti, nemůže po právu uložit tresty jinému členu téže společnosti. Avšak trest, překročí-li onu hranici, kterou vytkly zákony, je nespravedlivý, neb obsahuje ještě jiný trest; proto nemůže úředník, předstíraje jakoukoliv horlivost neb veřejné dobro, zvýšiti trest zákonem stanovený«. *Beccaria* se odvolává též na *Montesquieu*a a *Montesquieuova* nauka o tripartici státních funkcí je pro naši zásadu velmi důležitá. Je-li stát absolutistický a platí-li »Voluntas principis summa lex«, pak to znamená, že panovník smí potrestati, koho chce a jak chce, rozdíl mezi zákonem a lettre de cachet je naprosto setřen, normální a kabinetní justice splývají. Zásada »nullum crimen, nulla poena sine lege« je zásadou moderní,

¹⁾ *Beccaria* »O zločinech a trestech«, § III, překl. Sládeček 1893, str. 10.

jež se uplatňuje v právním státě konstitučním, demokratickém, předpokládá,²⁾ že jest provedeno v státě oddělení státních funkcí, zejména pak, že existuje moc zákonodárná, jež jest od jiných funkcí oddělena a jim aspoň rovnocenná. Jinými slovy, předpokládá, že existují leges, které se od ostatních norem liší. A takovou zákonodárnou moc žádal právě Montesquieu a útočil tím zřejmě proti absolutismu panovníka a proti kabinetní justici. Ale Montesquieu nemířil jenom proti absolutismu shora, proti kabinetní justici, nýbrž i proti absolutismu zdola, proti arbitrérnímu soudnictví. Ve Francii platila za ancien régime zásada »Les peines sont arbitraires en ce royaume« a zákonům byla přiznávána jen subsidiární platnost, neboť soudce měl vládnouti. Oproti tomu žádá Montesquieu a encyklopedisté, že soudcové mají býti pouze »ústy zákonů« a že si nemají osobovati zákonodárnou moc. Zásada »nullum crimen, nulla poena sine lege« neobmezuje pouze panovníka, hlavu moci výkonné, nýbrž i orgány moci soudcovské.

Při uskutečňování Montesquieuových zásad docházelo ovšem k výstřelkům; tak byla soudcům zakazována jiná interpretace než gramatická — to stanovil ještě bavorský trestní zákon z r. 1813 — a víra ve všemohoucnost zákonů chtěla, aby zákon byl jakýmsi sazebníkem, v němž soudce najde pro každý případ příslušný trest, takže není místa pro jeho volné uvažování. Tak znal francouzský zákoník z doby Velké revoluce pouze tresty absolutně určité.

Účelem omezení moci výkonné a soudcovské a účelem zásady »nullum crimen, nulla poena sine lege« jest ochrana individuální svobody. Tato zásada je prodchnuta nedůvěrou, kterou chová liberalismus, poučen dějinnými zkušenostmi, k státním orgánům a obavou, aby tyto zneužívající své moci, nezasa-hovaly do osobní svobody. Jest bariérou, která byla postavena, aby ohraničila moc státu a chránila jednotlivce. Právo trestati je velmi nebezpečnou zbraní v rukou dočasných držitelů politické moci a proto jest vázáno na zákon, jenž nepodléhá tolik každé změně politických poměrů, jako moc výkonná. Požadavek zákonitosti trestných činů a trestů má zaručiti bezpečnost právní a občanskou, neboť ten, kdo se nedopustil ničeho, co zákon prohlašuje za trestné, ví přesně, že ho žádný soud nemůže odsouditi.³⁾ Výstižně byla formulována zásada »nullum crimen, nulla poena sine lege« jako ochrana individua před

²⁾ *Vidal-Magnol*, Cours de droit criminel, vyd. VI., 1921, str. 1049: »Le principe de la légalité des délits et des peines est une règle moderne, qui suppose un état de droit arrivé à un certain stade; il suppose dégagé le principe de la séparation des pouvoirs et un pouvoir législatif nettement distingué des autres pouvoirs.«

³⁾ *Beccaria*: »O zločinech a trestech«, překl. Sládečkův 1893, str. 66, § 25: »Každý občan musí vědět, že smí činiti vše, co se nepřičí zákonům.«

státem poskytnutá od státu.⁴⁾ Méně šťastný jest výrok, připisovaný *Lisztovi*, že prý naše zásada jest jakási magna charta pro zločince. Vždyť nechrání před potrestáním zločince, nýbrž zaručuje obviněnému, že jen tehdy bude s ním nakládáno jako se zločincem, když se skutečně zločinu dopustil. Protože ve většině pozitivních právních řádů je stanoveno, že trestati lze jen podle zákona, vydaného před spácháním činu, jest vyloučena zpětná platnost trestního zákona, což jest podstatnou podmínkou právní bezpečnosti.

Pro svůj význam pro lidskou i občanskou svobodu byla zásada »*nullum crimen, nulla poena sine lege*« pojata do Prohlášení lidských práv ze dne 26. VIII. 1789, jehož 8. článek zní: »Nul ne peut être puni q'en vertu d'une loi établie et promulguée antérieurement et légalement appliquée.« Z tohoto Prohlášení přešla do ústav většiny států, tak již do francouzské z 3. IX. 1791. Tato ústavní záruka má ten význam, že pouze většina zvláště kvalifikovaná, nikoliv prostá, může odstraniti princip zákonitosti trestů.

Pokud jde o pozitivní trestní právo, objevuje se zásada *nullum crimen, nulla poena sine lege* po prvé u nás, a to v trestním zákoníku Josefa II. z r. 1787, jenž kromě toho zavazuje soudce k »*buchstäbliche Beachtung der Gesetze*«, kdežto *Constitutio Criminalis Theresiana*, pouze o 20 let starší, tuto zásadu nezná. Samozřejmě ji nacházíme také v trestním zákonodárství francouzském, a to v *Code du 3ème Brumaire IV*, který praví: »*Faire ce, que défendent, ne pas faire, ce qu'ordonnent les lois, qui ont pour objet le maintien de l'ordre social et la tranquillité publique est un délit.*« Podobně jako francouzský *Code pénal* z r. 1810 ve 4. článku: »*Nulle contravention, nul délit, nul crime ne peuvent être punis de peines, qui n'étaient pas prononcées par la loi avant qu'ils fussent comis.*« Tato formulace byla vzorem pro zákoníky a osnovy jiných států. Zásada »*nullum crimen, nulla poena sine lege*« byla přijata ve všech civilisovaných zemích, nehledíme-li na omezení v oblasti anglosaského práva a na právo dánské, jež připouští analogii i při ukládání trestů.⁵⁾

Příkladem uvádíme formulaci zásady v některých trestních zákonech a osnovách. § 1 uherského zákoníku, jenž platí u nás na Slovensku a na Podkarpatské Rusi, zní: »Zločinem aneb přečinem je pouze čin, zákonem za takový prohlášený. Nikdo nesmí býti odsouzen pro zločin neb přečin k jinému trestu, než jaký byl uložen zákonem před jeho spácháním.« Naše osnova z r. 1926 praví v § 1: »Soud může uložit trest jedině podle ustanovení zákona.« Podobně i osnova švýcarská z r. 1908, čl. 1.: *Keine Strafe ohne Gesetz. Strafbar ist nur, wer eine*

⁴⁾ *Goetzeler: Der Grundsatz »nulla poena sine lege« und die Vergeltungsidee (Gerichtssaal 1934, str. 347).*

⁵⁾ Viz § 1 dánského tr. z. z r. 1866.

Handlung begeht, die gesetzlich mit Strafe bedroht ist.« § 2, odst. 1. německého tr. z. z r. 1871 zní: »Eine Handlung kann nur dann mit einer Strafe belegt werden, wenn die Strafe gesetzlich bestimmt war, bevor die Handlung begangen wurde.« Také nejnovější zákoníky dvou t. zv. autoritativních států převzaly zásadu, prýstící z konstitucionalismu a demokratismu. Polský Kodeks karny z r. 1932 stanoví v 1. článku, že trestnímu stíhání podléhá ten, kdo se dopustí činu, jenž jest pod hrozbou trestem zapověděn zákonem, platícím v době jeho spáchání a také v italském trestním zákoně z r. 1930 jest obsažena zásada »nullum crimen, nulla poena sine lege«. ⁶⁾ Jest příznačné pro význam, jenž této zásadě přikládali zákonodárci, že ji stanovili obyčejně hned v prvním paragrafu, chtějíce snad touto vnější formou dáti na jevo, za jak cenný pokládají její obsah.

Podstatně se od ní odchýlily v nejnovější době dva státy: Svaz sovětských socialistických republik a nacionálně-socialistické Německo. V SSSR vidíme již celý vývoj. V dekretu lidového komisařství pro spravedlnost z 12. XII. 1919 zvaném »Stěžejní zásady trestního práva«, jenž jest prvním sovětským trestním zákonem, schází vůbec část zvláštní, neboť se má za to, že soudce je na základě svého volného uvážení a na základě obecné části dekretu s to, aby rozpoznal, zda a jak je čin trestný. Trestní zákon z r. 1922 se liší od normálních trestních zákonů tím, že praví ve svém § 10: ⁷⁾ »Nepoukazuje-li trestní zákon bezprostředně na jednotlivé druhy deliktů, ukládají se tresty nebo opatření sociální ochrany za použití těch paragrafů trestního zákona, jež se vztahují na delikty, které jim jsou podle svého druhu a významu nejpodobnější a za použití všeobecné části tohoto zákona.« Tento trestní zákon zná tedy delikty, které nejsou v trestním zákoně uvedeny a připouští analogii i tam, kde je podle zásady »nullum crimen, nulla poena sine lege« naprosto nepřípustná. Nový trestní zákon sovětský z r. 1926 obsahuje podobné ustanovení a to v § 16, který zní: ⁸⁾ »Není-li ten neb onen obecně nebezpečný čin bezprostředně v tomto zákoníku předvídan, tak se důvod a rozsah odpovědnosti za něj určí podle těch paragrafů tohoto zákoníka, jež se zabývají zločiny jim podle svého druhu nepodobnějšími.« Mimo to hřeší tento zákoník proti naší zásadě tím, že stanoví skutkové podstaty tak neurčité a pružné, že se pod ně dá subsumovati prostě všechno. Tak mluví § 58, čl. 10. o »propagandě a agitaci,

⁶⁾ Art. I. »Nessuno può essere punito per un fatto che non sia espressamente preveduto o come reato dalla legge, né con pene che non siano da essa stabilite.«

⁷⁾ Citováno podle něm. textu v knize *Freundově* »Strafgesetzbuch, Gerichtsverfassungsgesetz und Strafprozessordnung Sowjetrusslands«, 1925 na str. 9.

⁸⁾ Citováno podle něm. překladu *Gallasova* 1931.

kteřá popuzuje k vyvrácení, podkopávání nebo oslabení sovětského panství.« Nebo za kontrarevoluční se v § 58, čl. 1. prohlašuje mimo jiné »čin směřující k podkopávání a oslabení vnější bezpečnosti SSSR a základních hospodářských, politických a sociálních vymožeností proletářské revoluce.« Na druhé straně pak praví § 6, že není zločinem čin, který sice uskutečňuje formálně znaky skutkové podstaty některého paragrafu tohoto zákoníku, který však pro svou zřejmou nepatrnost a nedostatek škodlivých následků postrádá povahy obecně nebezpečné. Neplatí tedy v sovětském právu důsledek zásady »nullum crimen, nulla poena sine lege«, totiž, že to, co zákon za trestné prohlásil, skutečně trestné jest.

Nacionálně-socialistické Německo pokládá zásadu »nullum crimen, nulla poena sine lege« za liberalistický předsudek a přežitek a také podle toho jedná. Ačkoliv trestní zákon z r. 1871 byl a jest dosud v platnosti, byli zavíráni do koncentračních táborů a do t. zv. ochranné vazby lidé ne proto, že se dopustili jednoho z deliktů, které zákon taxative vypočítává, nýbrž pro své politické přesvědčení, kulturní působení a národnostní či rasovou příslušnost. A tento postup praxe schvalovala teorie. Tak praví *Nicolai*: »Je-li v sázce kolektivní život a čest německého národa, nemůže pozitivní právo překážeti, aby byla zaručena výsost právní myšlenky a bezpečnost národa.« Pamětní spis, vypracovaný pruským ministerstvem spravedlnosti,⁹⁾ jenž má býti kostrou příštího německého trestního zákona, odmítá zásadu »nullum crimen, nulla poena sine lege« proto, že prý pramenem práva je právní přesvědčení německého lidu a ne psaný zákon a že se prý tato zásada přiči německému právnímu cítění. Byla prý vytvořena proto, aby chránila jednotlivce před zvůli soudů. Avšak takovéto ochrany není prý zapotřebí v Třetí říši, protože tam prý je soudce jako kdysi v době starogermánské úplně zakořeněn v právním přesvědčení lidu a národním životě. Škůdcové pospolitosti prý nemají a nebudou moci proklouznouti mezerami zákonů. Proto »pověřuje pamětní spis soudce, aby jednání, jež nebylo výslovně prohlášeno za trestné, trestal také tehdy, když je podle zdravého názoru lidu mravně zavržitelné a když právní myšlenka stávajících trestních zákonů vyžaduje potrestání.« Je však úplně nejasné a neurčité, co je zdravý názor lidu a co je podle něho zavrženíhodné. Uzákonnění těchto názorů znamená i teoretický konec zásady »nullum crimen, nulla poena sine lege«, neboť novela k německému trestnímu zákonu ze dne 28. VI. převzala téměř doslova citovanou formulaci a připouští analogické trestání podle trestních zákonů jejichž »základní myšlenka se nejlépe hodí na daný čin«. Byla by a zajisté i bude nejen de facto,

⁹⁾ *Nationalsozialistisches Strafrecht*, Denkschrift des preussischen Justizministeriums 1933, str. 115 a 116.

ale i de iure nastolena právní nejistota, kterou *Goetzeter* nazývá »Richterkönigtum im III. Reich«¹⁰⁾ a k čemuž prý dochází »dynamickým omezením« naší zásady. Jenomže zásada »nullum crimen, nulla poena sine lege« nesnáší omezení, buď platí, anebo neplatí a podle této osnovy samozřejmě neplatí.

Pokud jde o smysl naší zásady jest nutno ještě uvést, že vylučuje zvykové právo jakožto normu stanovící skutkovou podstatu a trest. Na druhé straně platí, že nic, co zákonem je za trestné prohlášeno, se nemůže státi beztrestným per desuetudinem bez nového zákona. Vyloučení neplatnosti trestního zákona per desuetudinem je důsledkem zásady »nullum crimen, nulla poena sine lege«, který však není uznáván všemi autory. Tak praví *Hippel*,¹¹⁾ že per desuetudinem mohou zaniknouti trestní normy, pominula-li ratio legis, jsou-li zastaralé. Uvádí, že prý tak zanikly »příležitostné« trestní normy, které byly v Německu vydány za války a jichž prý bylo na 40.000.¹²⁾ *Joklík*¹³⁾ mluví o jakémsi promlčení zastaralých paragrafů trestního zákona. Neplatí obrácení¹⁴⁾ zásady »nullum crimen, nulla poena sine lege« pokud jde o normu a orgán pro trestání. Nepřísluší totiž před soud každý čin prohlášený zákonem za trestný, kdežto každý čin, jenž soudem má býti trestán, musel býti prohlášen za trestný zákonem.

(Pokračování.)

Náhrada škody způsobené letadly na zemi.

Zavedení každého moderního dopravního prostředku (železnic, automobilů a letadel) přineslo s sebou zcela nová, až do té doby neznámá nebezpečí pro život a majetek lidí na samém provozu nikterak nezúčastněných. V oboru civilního práva vyžádalo si pak zvláštní řešení otázky náhrady škod takovým poškozeným osobám třetím. Stojí tedy takřka u kolébky každého moderního vozidla zvláštní zákon o náhradě škody způsobené novým provozem. Pro železnice jest to zákon ze dne 5. března 1869, č. 27 ř. z. (zákon o ručení železničních podniků za tělesná poškození nebo usmrcení lidí způsobených událostmi na železnicích), pro automobily zákon ze dne 9. srpna 1908, č. 162 ř. z. (zákon o ručení za škody z provozování jízdných silostrojů) a konečně pro letadla ustanovení VIII. hlavy leteckého zákona ze dne 8. července 1925, č. 172 Sb. z. a n.

Každý z těchto zákonů znamená průlom do základního principu ručení za vinu, na kterém jest vybudována náhrada škody podle občanského zákoníka. Subjektivní ručení za vinu — škodu jest povinen nahraditi pouze ten, komu se prokáže, že ji zavinil, — ukázalo se však nedostatečným, jde-li o složitý provoz moderních vozidel, a poškození mohli

¹⁰⁾ *Goetzeler*, Der Grundsatz »nulla poena sine lege und die Vergeltungsidee, Gerichtssaal 1934, str. 350.

¹¹⁾ Lehrbuch des Strafrechtes 1932, str. 72.

¹²⁾ *Hippel*: Tamtéž.

¹³⁾ *Joklík*, Katechismus rakouského trestního práva, 1904, str. 21.

¹⁴⁾ Tak stanoví výslovně odůvodnění § 1 rakouské osnovy z r. 1909: »Selbstverständlich gilt die Umkehrung dieses Satzes nicht.«